

החומרים שמהם עשויה האהבה

בשירי יהונתן גפן

ד"ר אביבה קרינסקי

בשיר "החומרים שמהם עשויה האהבה" (גפן, 1990) מתאר גפן את החומרים השונים, שמהם עשויה האהבה בין בני-זוג במחזור החיים שלהם. בתחילתה, האהבה היא הבטחה גדולה. החומרים שמהם היא עשויה הם ציפיות לעתיד, שאלות פתוחות, שאינן מחפשות תשובות. האהבה מתמצית בנשיקה "על סירה במפרץ מעל חול נוצץ", והיא ניזונה ממראות רומנטיים מלבבים; סירות בים, חולות נוצצים, שחפים דואים, קונכיות, דגים וגלים. אולם כבר בשנים הראשונות של הנישואין מתנפצות הציפיות של בני-הזוג, וחומרי האהבה משתנים. בשנים אלה האהבה מתוארת כאחיזה משותפת של בני-הזוג זה בזה ובדברים חיצוניים להם. אם תישמט אחיזתם זה בזה, ינחתו בני-הזוג על הקרקע כבגדים מקולב. חומר זר מקיים את האהבה בין בני-הזוג, והבית המשותף שנבנה הופך בעבורם לכלוב. לעת זקנה חומרי האהבה הם שתיקות "מול התה". בני-הזוג כבר יושבים "מול האש". אש התשוקה כבר איננה חלק מחומרי האהבה. אין כבר מה לדבר, כי יש כבר "שלושה נכדים". הדבק לחומרי האהבה הוא הנכדים, שהגדול שבהם כבר "הולך לצבא". אבוי לאלה שהחומר הבונה את אהבתם הוא ההטאה מהזכות המשותפת לראות סוף סוף את הליכתו של הנכד לצבא, אומר לנו גפן.

החומרים שמהם עשויה האהבה לבן-הזוג או לבת-הזוג משתנים, לא רק במהלך חיי האדם, אלא גם בהתאם לתפקידים החברתיים שממלאים האוהבים. בשיריו של גפן לאחותו ענת ובשירים שבהם מאפיין גפן את

האהבה בינו לבין בנו ובינו לבין בנותיו, שירה ונטאשה, החומרים שמהם עשויה האהבה הם שונים.

בשיר "כשאני וענת" (גפן, 1969), שכתב גפן עליו ועל אחותו ענת, מעמת המשורר בין סוג האינטימיות הקיימת בין אח לאחותו, ובין זו הקיימת בין חברים ההולכים לבקר חולה, או בין חתן וכלה שהולכים לאכול מטעמים בגן הגדול, או בין ההולכים לסרט על "ילד רחוק, שידוע לצחוק בארץ רחוקה גדולה ואחרת".

האהבה לאחות, נטען בשיר זה, היא אינטימיות מיוחדת, שיכולה להיות רק בין אלה שיש ביניהם קשר דם. זו אותה אינטימיות הבנויה מסודות משותפים מיוחדים, המאפשרים את גילוי הלב של שמחת היחד. אינטימיות זו אינה דומה לתחושת היחד של החברים ההולכים לבקר חולה, או של חתן וכלה שהולכים לאכול מטעמים בגן, או לאינטימיות של ההולכים לסרט. תחושת היחד של אלה כרוכה במטרה ובאינטרס חיצוניים להם, ואילו האינטימיות שבין אחים מולידה שמחה שאיננה תלויה בשום גורם חיצוני להם; "אנחנו שמחים כי אנחנו אחים".

והאהבה בין האב לבניו ולבנותיו – ממה היא עשויה? בשיר "היומן של האבא הזה" (גפן, 1997) מתאר גפן את האהבה בינו לבין בתו נטאשה כאינטימיות כמעט כפייתית. זו מאופיינת בצמא לדעת הכול על הבת שמנקודת מבטה, פירושו – חדירה לרשות הפרט. לאב יש דחף להשתלט על סיפור החיים שלה, לכתוב אותו בעצמו, לשמר את הרגעים מחיי בתו בשבילו ולחיות אותם איתה מחדש. התחושה של האב היא שכל רגע מחיי בתו הצעירה כל-כך יש בו מהראשוניות, אבל גם מהסוף. כל רגע ראשוני-סופי כזה הוא נס, שלא יתרחש שנית. תחושה זאת דוחפת את האב לעקוב אחר כל פעולה של בתו, ולו הפשוטה והטריוויאלית ביותר, ולתעד אותה, גם אם תוצאותיה מדיפות ריח לא כל-כך נעים. כתיבת סיפור חיי הבת בידי האב מזכה אותו בחיים שיש בהם מהרעננות של הראייה הראשונית, מהחד-פעמיות של המפגש הראשון עם הדברים. זוהי נקודת מבט שלא היה זוכה

לה אלמלא בתו. אולם, טוען גפן, יש משהו אגואיסטי מאוד באינטימיות הזאת. מצד האב, כמובן. משהו מהערפד דבק בו.

נקודת מבט אחרת, והפעם על האהבה בין אב לבנו, מוצגת בשיר "יונתן הקטן" (גפן, תשל"ב). בשיר זה באה לידי ביטוי אינטימיות רצופה פחד אב לנוכח הגורל הצפוי לבן עם ההתבגרות. אין מה למהר, אומר האב ליונתן בנו, כשהוא מגיב לשיר הילדים הידוע "יונתן הקטן". "החור במכנסים, זה לא נורא", אם אנחנו זוכרים את הקרעים שמכירים המבוגרים.

הישאר קטן, מבקש האב. ובניגוד ל"אוי ואבוי לו לשובב" בשיר הילדים הפופולרי, מפציר האבא בבנו דווקא להישאר שובב ולנהוג בדיוק כפי שהוא נוהג, לדאבון לב ההורים שלו בדרך-כלל. המשך לטפס על עצים ולשחק במחבואים, מציע האב, ובעיקר – להאמין בתמימות ילדית, שיש ציפורים בקן-מלאכים בשמים; שהעולם יפה וטוב. המשך לשיר לעולם שירים, כל עוד אתה בן ארבע, "כל זמן שאמא ואבא וסבא", המשפחה, מגינה עליך, תומכת בך ואוהבת אותך. האהבה בין האב לבנו עשויה מרצון עז להקפיא את הילדות כדי להציל את הבן מפני העתיד, וגם את עצמו, המשורר, יונתן.

בישיר לשירה" (גפן, 1992א), בתו, כותב גפן:

"תהיי קטנה, מאומה לא יברח לך.

אני אהיה גדול גם בשבילך."

יהונתן גפן מתכתב בשירים "יונתן הקטן" ו"שיר לשירה" לא רק עם השירים התמימים לילדים, כגון "קן לציפור", "רוץ סוסי", אלא גם עם מיתוסים, כמו "היפהפייה הנרדמת", "שלגיה" ועם ברונו בטלהיים (בטלהיים, תש"מ), שמתייחס אליהם. רק באגדות, אומר גפן, ההירדמות של הדמות הנשית, השקיעה שלה בבידוד נרקסיסטי, נתפסים כפתרון גרוע למצוקות ההתבגרות. נכון, טוען ברונו בטלהיים, היתקנות מהמציאות, הקפאת הילדות מנכות את היפהפייה הנרדמת, הילדה הנצחית, בשקט יחסי; כאשר היא נרדמת, כל העולם כולו מת לגביה. אולם אז מפסידה

הגיבורה את התנסויות החיים, את הידע, את האפשרות לחוות רגשות. על-פי אגדות אלה, בתיווך בטלהיים, רק על-ידי מגע עם הזולת תזכה הגיבורה לחיות בהרמוניה מלאה עם עצמה ועם זולתה. רק כאשר תזכה בנישקת הנסיך, תשיג את הממלכה הנכספת, היא תינשא ותוכל לשלוט בעצמה. בניגוד לכך, גפן מבקש דווקא להירדם, להקפיא את הילדות. במציאות, אומר לנו המשורר, שלא כבמיתוס, אין כל ערובה לכך שיימצא נסיך שיהיה מוכן לסכן את חייו ולפרוץ את חומת החוחים כדי להגיע לנסיכה הנרדמת, להעיר אותה ולזכות אותה באותה הרמוניה נכספת. ספק רב אם הבת תגיע לממלכה משלה ולשליטה בעצמה. רק במיתוסים, אליבא דגפן, מאפשר האב בעצמו את הניתוק של הבת מהבית.

עוד פן אחד של אהבת הורים לילדים בא לביטוי בשיר "ילדים, היום ראיתם את אמא ואת אבא" (גפן, 1992). בשיר זה האהבה – חומר קשים: אשמה, חרטה, מבוכה, חוסר ביטחון ואי-ידיעה כיצד לנהוג, תחושת כישלון בבניית יחסים בין הורים לילדים ובין איש לאשתו. הנימה בשיר היא של התנצלות. אנחנו, ההורים, מורי הדרך, האמורים לגונן עליכם, הילדים, אנחנו, הכול-יודעים והכול-יכולים, איננו בטוחים אם נהגנו בכך נכון. ספק הוא אם מילאנו את תפקידנו כהורים כהלכה, אם גוננו עליכם מספיק גם מפנינו, מבית. אתם אולי לא ראיתם בבית מה שהיה רצוי שתראו. את ההתפייסות, למשל, בין הכעוסים לא ראיתם. הריב, לעומת זאת, נעשה בגלוי, בפרהסיה.

מכאן החשש שמא אנחנו, המבוגרים, הזקנו לילדים. שמא מודל החיקוי שקיבלו הילדים בבית, המודל של כעסים עצורים וגלויים ביחסים בינו לבניה, של שברון לב, של טריקות דלת ובריחה החוצה והתכנסות בעצמי, יפריע לילדים לנהל את חייהם הבוגרים בתבונה. לכן השיר מסתיים בפנייה לילדים להשתדל להתעלם ממה שנלמד בבית. להתעלם מהמראות ומחקולות ולסמוך על הוויזיה "אהבנו מאוד זה את זה ואתכם". הציפייה היא כי אולי יצליחו הילדים במקום שהבוגרים נכשלו בו.

ציפייה זו עשויה להתבדות מיד, אם זוכרים, מהשירים האחרים של יהונתן גפן, מה צופן עמו העתיד לילדים הגדלים לתוכו, ואם מודעים למה שכבר נספג אצל הילדים מתוך מה שהם חוו בבית.

גם בשיר זה חומר יסוד לאהבה בין הורים לילדים הוא אחריות, ערבות לאחר. המטפח את הזולת הוא גם האחראי לו וערב לשלומו. הצורך והרצון של ההורים לגונן על הילדים מפני אימות החיים מונח בבסיס השיר. בלעדיו אין להבין את תחושת הכישלון והאשמה של ההורים כלפי הבנים, הבאה לידי ביטוי בשיר זה.

מה יש לגפן לומר לילדים?

במוטו לספר השירים **הכבש השישה-עשר** (גפן, 1992 ג) מביא גפן מדבריו של משורר אנגלי אנונימי המציע לילד, שברדיפתו אחר פרפרים לא ימהר, שמא יתפוס דבורה וייעקץ. על תופס הפרפרים להתבונן היטב לפני שהוא מקמץ את כף היד לאגרוף.

נכון, אם ממהרים מדי, עלול להיות רע. כשרצים אחרי פרפרים, עלולים, בטעות, לתפוס דבורים. יש להיזהר! אבל האם בגלל זה נפסיק לתפוס פרפרים? דומני, שהתשובה היא לא.

ביבליוגרפיה

- בטלהיים, ב. תשי"מ. **קסמן של אגדות**. תל-אביב: רשפים. עמ' 186-180.
- גפן, י. 1969. "כשאני וענת" בתוך: **שירים שענת אוהבת במיוחד**, איורים: נורית גפן. תל-אביב: דביר. עמ' 11.
- גפן, י. תשל"ב. "יונתן הקטן" בתוך: **מקום לדאגה, שירים למבוגרים**. תל-אביב: ספרית מעריב. עמ' 24.
- גפן, י. 1990. "החומרים שמהם עשויה האהבה" בתוך: **שירים 1985-1990**, תל-אביב: כנרת. עמ' 9.
- גפן, י. 1992 א. "שיר לשירה" בתוך: **הכבש השישה-עשר, שירים וסיפורים לילדים**. עיצוב ואיור: יעל ליאור. תל-אביב: דביר. עמ' 38.
- גפן, י. 1992 ב. "ילדים היום ראיתם את אימא ואת אבא" בתוך: **הכבש השישה-עשר, שירים וסיפורים לילדים**. עיצוב ואיור: יעל ליאור. תל-אביב: דביר. עמ' 50.
- גפן, י. 1992 ג. המוטו לספר **הכבש השישה-עשר, שירים וסיפורים לילדים**. עיצוב ואיור: יעל ליאור. תל-אביב: דביר.
- גפן, י. 1997. "היומן של האבא הזה" בתוך: **שירים לנטאשה, שירים ראשונים לתינוקות קטנים וגם להורים שלא ישנים**. אייר ועיצב ניר הוד. תל-אביב: דביר. עמ' 55.